

Sa svakim umetničkim delom nanovo se otvara pitanje o dovoljnom ili nedovoljnom prihvatanju sveta. Sa svakim umetničkim delom otkriva se stepen angažovanja i mogućnost umetnosti u svetu. U činjenici da je stvaralački postupak privatna, a ostvareno delo kolektivni oblik svesti i osećanja jednog istorijskog trenutka sadržana je neodvojivo umetničkog procesa od umetničkog dela. U činjenici da je subjektivna kreacija — u stvari osvetlovljenje ličnosti — istorijsko kulturni rezultat sadržano — antropološko svojstvo umetnosti u svetu koje doprinosi ostvarivanju ličnosti i sveta. U činjenici da svaki umetnički postupak nanovo iskjučava biće umetnosti, a da je umetničko delo rezultanta jednako podsvesnih i svesnih činilaca — sadržana je kriza i uzlet, poraz i pobjeda umetnosti u svakom konkretnom delu. Umetničko delo je kreativno—emotivno—misaoni snop svesti u datost, koji po snazi nastajanja pretenduje na integralnu mogućnost saznavanja i menjanja sveta, ugrađujući u strukturu sveta čin čovekovog zalaganja ostaje potom humana činjenica u kulturi.

Budući da umetničko delo nosi inventivan i sintetičan pogled na jedan istorijski trenutak — ostajući da traje formom — opravdano je zapitati se u kojoj meri je konkretan oblik reprezentant određenog modela kulture. Poznato je da umetnost doprinosi konstituisanju jednog modela kulture; u pravilu kulturne krugove prepoznajemo po umetničkim oblicima. Umetnička forma biva međju preko koga se kulture stvaralački dodiruju. Trajnost umetničkog dela zasniva se jednako na formi i na značenju. Vrednost umetničkog dela je u okolnosti koliko je određena umetnička forma obuhvatila, sačuvala i izrazila, te koliko sugerira značenja; odnosno koliko je umetnička forma apsorbovala sve elemente u strukturi dela i koliko ih uzgleda izdizati se sama iznad njih, koliko je pretrala ukletost nastajanja. Umetničko delo nastaje u datosti, a traje nadistorijski.

Stvaralačka ličnost se ispoljava u sadašnjosti; izvan datosti nema čoveka ni stvaralaštva. U izvoru i svrši čoveka je — a koren čoveka je sam čovek — izvor i svrha umetnosti. Egzistirati znači stvarati; egzistencija čoveka je poziv stvaralaštva; esencijalno humano poriv umetničkog dela.

Ostvarujući se čovek se diže iz jednog stanja u koje više nema vraćanja, u žudnji za svojim okriljem osvaja svet — ne dostižući svoju mogućnost u nje-mu. Ljudsko okrilje nije pomirenje sa

estetsko antropološki pogled

postojećim svetom, već moguća humana situacija gde se najbolje ispoljava ličnost. Nema trajne situacije; stalno je samo trvenje između egzistencije i nostalgije, egzistencije i esencije čoveka. Čovek se ostvaruje tvoreći svet kao svoje okrilje u stalnoj borbi sa spoljnim okolnostima sa sopstvenim unutrašnjim stanjem. Uslovljen datošću i ukletom okrenut nostalgiji i spontanom okrilju i prirodnom zavijaču — sa svesću o nekadašnjem uređenom svetu — čovek se ostvaruje jednako u poštovanju predašnjeg koliko i životno u traženju novoga reda, pa onda u neredu dodavanjem čina koji je u trenutku kada nastaje izliv mašte koji se naknadno brže ili sporije smešta u datost. Mašta je uzlet žudnje za okriljem, ne manje distanciranje od realnosti koja kategorički sve konformizuje. Od izvora do uvora u zavijač ostvaruje se čovek i javlja umetnost. Traženje zavijača u modernom svetu označava otvorenost stvaralaštva u rasponu od svakodnevnog življenja do umetničkog stvaranja. Povratak u zavijač postaje zamenica za traženje humane situacije u sejtističkoj i tehničkoj civilizaciji. Suprotno je egzistenciji i biću savremenog čoveka nostalgijno zadovoljenje prošlim. Nijedan stvaralački napor ne može biti na nivou savremenosti ako ne izlazi iz žiže datosti.

Po činjenicama na kojima izrasta istina umetničko delo je vraćanje u prošlo: U rasponu od nostalgijnog do mogućeg sveta nastaje svako umetničko delo. Ističući iz udaljenih pa i suprotnih izvora, stvaralački napon spontano izražava u uspešnom ostvarenom delu humanost — jedini pravi cilj svakog stvaralaštva. Umetničko delo spontano iznosi onaj do kraja nerazsvetljeni početak sa namerom o savršenstvu, ostajući konkretno nedovršeno. Realnost je dominantna u strukturi dela bez koje nije bilo i valjda nema umetničkog dela.

Umetnost izražava slajevitost savremenosti; umetničko stvaralaštvo je „nacionalni zabran“ u savremenoj civilizaciji, tolerantno izbija iz dna čoveka, odakle stvaralaštvo vuče neobično snažne životne

traženje zavijača

VOJ ISA V
DU ROVC

podsticaje. Umetnost je nerazdvojna od civilizacije i sastavni je deo strukture sveta. Linošeci slajevitost sveta, umetnost vrši nezamisljivo svoju misiju u ostvarivanju svega životnog potvrđujući time svoje neopodno mesto u specijalistički razmrvljenom društvu. Bez amplitude značenja u umetničkom delu — koja proizilaze iz date slajevitosti sveta — nema pravog savremenog umetničkog dela.

Značenja koja čuva i ispoljava umetnička forma čine delo otvoreno disperzivnim, bez obzira na njegovu unutarnju koherentnost. A univerzalno svojstvo umetničke forme — kao bitnosti same umetnosti — čini da se iako nadistorijski prostire umetnost i prevazilazi datost i ukletost nastajanja. Nadistoričnost umetničkog dela — odnosno univerzalnost forme — ne znači ne uvažavanje datosti i ne nastajanje dela na konkretnom sadržaju. Estetske vrednosti nisu i ne mogu biti nešto što je apsolutno lišeno veza sa istorijskom situacijom i svojoj sveukupnosti, čak ni sa ekonomskom strukturom i datom tehnologijom jedne epohe. Forma je način ispoljavanja i trajnog ostajanja datosti. Umetnička forma je način ostvarivanja značenja. Univerzalnost umetničke forme znači otvorenost u budućnost same datosti.

Dijalektika umetnosti je u kompleksnosti značenja i univerzalnosti forme, jednovremenog nastajanja a različitog, potom, trajanja i delovanja. Samostalno je i inokosno nepovonljivo značenje. A autentična je i forma. Univerzalnost umetničke forme u davno ostvarenim delima je neiscrpna mogućnost za dalje stvaralaštvo. Jedna umetnička forma je univerzalna ako se u konkretnosti rađanja ispoljila u takvom intenzitetu da se podrazumeva u trajanju. Univerzalnost forme ne sme se zameniti ponovnim kompleksnim ostvarivanjem značenja, ne sme se zameniti ponovnim ostvarivanjem istovetnih formi. Nijedno stvaralaštvo se ne može ponavljati; niko ne može živeti život nekog drugog. Svaranje nove forme podrazumeva konstituisanje dela na konkretnom sadržaju. Ali ne može se predvideti stvarno velika šansa svih do sada ostvarenih

dela kao postojećih univerzalnih formi mogućnosti koje stoje na raspolaganju narječnom stvaralaštvu. Svi do sada ostvareni umetnici otkrili su stvaralaštvo estetskog sveta koja jednako nastaje na kulturni forme i drugim konceptivnim izvorima ina datum materijalnim činjenicama koje žude za odgovarajućim oblikom. Put do nove forme uslovljen je prethodnom estetskom svesću ali nije njome ograničen. Estetska svest uslovljena stvaralaštvom ali ne stvara po sebi umetnička dela. Estetska svest je nesumnjivo prepostavka bez koje više nema stvaralaštva, ali ona je elemenat u stvaralačkom toku. No, ne očekivana i žudena kreacija.

Nijedna od postojećih formi nije život ništa do mogućnost — koja jednako može biti stvaralački progresivna kao što može i često biva konzervativna, tradicionalna i folkloristična.

Poziv čoveka je stvaralaštvo, usud ostvarivanja sveta. Ostvarujući sebe, čovek misli da stvara sopstveni zavijač, nada se da će dovršiti ono što su pre njega započeli ili što je sam počeo. No, „veličina je to da mi ljudi i kao vrsta a ne samo kao deca nismo rođeni dovršeni“. Poriv čoveka je njegova vlastita mogućnost, u najvišem smislu ljudsko, zavijač. Čovek postoji u datosti — kao istorijska svest i dijalektička mogućnost.

Zarobljen ali ne ograničen datošću, čovek je viši za iskon koji crpe iz dubine prošlosti ili vlastite tame — za stvaralački polet i snagu; manji i viši za pouke prošlosti; sigurniji i kolebljiviji za nezvesnost koja ga svodi na datost — koja ga konformistički dupljuje nudući mu gotove forme i ambijent, iz prošlosti kao žudeno okrilje. Da li je zaista i koliko datost okrilje čoveka — pitanje je na koje stalno odgovara čovek svojim stvaralaštvom. Datost je to što jeste, određena situacija na koju se čovek spontano ili pteru navikava, istovremeno je prevazi-lazeci.

Konkretno umetničko delo je nalaženje u sadašnjosti onoga što je moguće. „Svaka prava umetnost je priželjkivala čovečanstvo koje nije postojalo.“ Bez dubokog poriva i imperativa žudnje za neodglednutim nema snažnog dela. „Za čoveka je to granica ako se učvršćuje na jednom mestu, za biljku to nije.“ Umetničko delo je kristalizacija mnogih nalaženja nesrodnih namera i zbir neprebrojnih činilaca. Izgleda da je „stalni zadatak umetnosti da ponovo stvara, kao iskustvo jedinice, potpunost svekolikog čovečanstva“. Umetnost je traženje okrilja u am-

prolog sudnjeg

U nevremenu i prostranstvu
Stedar život vetrovija me
Kovitla me u kovitlacu
Manj sam praška dušom srcem ja
Sveta ovog zgasnut praha praš
Slab sam jakom obeležja mah

plač na dunaju

Zemlja — planet
Bude
Da bi nebu bila
Potok — reka
Bude
Da bi zemlju mila
Vetar — tica
Bude
Da bi vežbat krila
A ja?
O —
A ja?
U divnom svetu
Istulio oči
Dar prelepe reči

Zakitio mi usta
I pevam pevam pevam
O pa plačem:
Jes mi čelo u daljini
Jes mi oko u visini
Jes me crna spopamula java
Jes me bogme bolje da me nije
Ču ču
Glavom izvan ovog tela
Ču ču
Nogom izvan ovog sveta
Ču ču
Moj traljavi ume
Niz me vuče
Hoće da oduče
Vis me tegli
Hoće da istegli
Telo slabo
Pregoleme sile
Lje se hoće
Puči po sredini
Lje se hoće
Bolje da me nije
Kuku prašan
A za druge smešan
Ciku duše
Sipam niz daljinu
Grešna dušo
Moj traljavi ume
Da l da umrem
Kad život ne umem

V I T O MARKOVIĆ

hoću kazat

Prorok nisam prorocima ličeć
Vidim čujem naslućujem mnogo
— Sve što jeste hoće da se kaže:

Drvo jeste opaka životinja
Granu ima za golema vešala

Vetar jeste nema aždaja
Snagu ima iznad svoje moći

Nebo jeste mutna tica
Niti leti niti se zemlji daje

Tica jeste neman gadna
Čupa oči i slabine

Zemlja jeste bolje da je nije
Sve što stane na njoj gnjije

Trunu vatre rađaju se crvi
Gozbu strašnu započelo vreme

sudeno je meni

Sudeno je meni na svetu ovom
Ubiti sebe smrću novom
Otkriti čoveka kao parče leša
Kog sudbina ljudska potajno veša
Iz ludosti svoje iskrene i prave
Doći sebi do nereda glave
Sudeno je meni na svetu ovom
Ubiti sebe smrću novom

treptaj uma

Sahnje reka što se zemljom pruža
Ne li moja istošena snaga
Sahnje more što se nebu hita
Ne li moja prevelika nada

Slab se pružam na dva kraja svojga
Noseć snagu telesnoga smeru
Stiči moram dok se dajem kretat
Nogom činit izvan svoga tela

Trne sunce da bi mrtvo bilo
Bilo bogme da bi bilo juče
Trne zvezda da bi tama bila
Bila bogme da bi bila ponoc

Sunce nema svojega materstva
Niti zvezda svojega oćinstva
Natička se čovek na čoveka
Vreme sape svekoliko ljudstvo

molepstvije sotoni

Grešni družje
Crno moje ništa
Crno ništa
Od malena oca
Breg se bregu
Čini kao brdo
Reka reci
Opet kao more
Ja se sebi
Prevaram u ništa
Grešno ništa
Crno ništa srca
Crno ništa
Tužan izuzetak
Gde me vidiš
Tu me više nema
Tu me nema
Gde ču da se denem
Nemam snage
Da u zemlju udem
Glava moja
Unižena umom
Noga moja
Protrela u hodu
Brz je vetar
A brže su misli
Gde se trči
Tu puzanja nema
Grešni družje
Tužno moje ništa
Tužno ništa
Od malene majke
Reč me diže
Reč me i obori
Krv je slaba
Reči da me spase

monolog pesnika

Što se moj mi narod na me namršti
Licem svojim mome licu isturio
Ko da hoće kaovom protiv mene biti
Mene mog mi cilja i lutanja mojih

Gleda u me okom ko u čudo neko
Ko da ne da meni iznad sebe biti
Meni uma orlu a ne šupljioj glavi
Kušat neba gore ovenčan u slavje
Lažno lice nisam nikad isturio
Niti svoja prsa lažno ispriso
Mojih usta zov je veći od nebasa
Glasom jači trajat od vekova mnogih

ništost prirode

Gmaz se vrli oko svoga grma
Njega drži razdaljina
Crvi se koti primicanjem mraka
Mrak se rudi omdicanjem dana
Lahor svetla obična je varka
Svečut ljudi zavera je srama

Sram je sramu otvorio vrata
Ništost jedna nasledila drugu
Pogreb nada sahrana je opšta

id est

Svet mi ovaj na jazbinu liči
Na usta lava kralju što bazde
Ja kao miš reptić što svoj
Vučem senku za sobom

Hodom sam premerio ovu zemlju
Po liniji srca sve hodaci — brođaci
Krvotokom nesmerja — bezmerja
U svim pravcima igrao sam na lancu
Vitu Markovića
I nikoga više sem njega
Nisam mogao
Ovom svetu pokazivat

post scriptum

O da l bejaše od mene otmienijeg čoveka
Kog sudbina boji u zverinjak veka
Iz otmnosti svoje al ne tražeći leka
Ja lud carovah protiv volje uma
Pucah u ništavnost sveta
Ko grom iz vedra neba
I svemu se rugah jer htedoh
Glavom hieti protiv smrti smeti

puti između svega što je u prošlosti ostvareno i postojanja svega što je moguće.

Konstituisanje konkretnog umetničkog dela istovremeno je i oformljavanje određene istorijske istine na umetnički način. Intenzitet stvaralačkog napora određuje dubinu otkrivanja i povezivanja sveta. „Umetnost je u svojoj biti izvor“, „stvarati znači crpiti!“ Umetničko delo je uspostavljeno u kulturnom kontinuitetu kada dobije nadistorijsko obeležje. Mada je umetničko delo trenutak čoveka u svetu: izrez iz toka zbilje i mogućnosti. Činjenica (znak) da je u svetu raspon između opstojnosti i zavičajja.

II

Zavičaj je ono rodno u čoveku; ostarivanje sveta, ali ne bilo koje; stvaralaštvo koje čoveka najviše ispoljava; nalaženje integralno humanog. Zavičaj je i davno nadeno i zadržano (u formi) okrilje čoveka u svetu. Zavičaj je žudena ili zadržana forma. Zavičaj je realno univerzalno, u stvarnome moguće. Zavičaj je stanje, zavičajnost stav čoveka.

Zavičaj nije samo (iako jeste) ostatak prošlosti posle zaboravljenih svakodnevnih tegoba, posle izgubljenog sadržaja; u formi zadržana prošlost — forma bez sadržaja. A zavičaj nije ni obećani raj. „Zavičaj je slobodno-svestan i emocionalno-voljan habitus čoveka prema sebi i drugima u faktički istorijskom zbiljanju unutar sveta u kome se stvaranjem može potvrđivati“ čovek. Zavičaj je trajna stvaralačka mogućnost forme u stalnom menjanju sadržaja. Zavičaj nije zatečen sadržaj, „priroda još nije zavičaj“. Zavičajnost je izgrađena sveta ili nalaženje forme: Povratka u zavičaj — nostalgija i bol; tradicija — univerzalna mogućnost forme; otvorenost — težnja za humanim; stvaralaštvo — žudnja za mogućim. Zavičajnost je žudnja!

Zavičajnost je izvor umetničkog dela; zavičaj je iskon dela. Zavičajnost je stvaralački poriv. Zavičajnost je poriv, zavičaj poziv stvaralaštva.

Odnos stvaralaca prema zavičajnosti izražava stvaralački postupak. Verujući da je u stvarnosti, umetnik je obično ispod ili iznad nje. Ukoliko je amplituda odstupanja od datog veća utoliko je delo dublje, a ukoliko je frekvencija prolaza kroz okosnicu stvarnosti češća utoliko je delo realističnije. Nostalgija i tradicija su donji regioni stvaralačkog poriva: Nostalgija je prisnost a tradicija ukorenjenost bez koje nema subjektivno kreativnog ni kolektivnog ispoljavanja svojsvenosti etosa i jezika.

Za stvaralačko uzdizanje sentimentalno ličnog i posebno tradicionalnog na savremeni i vavek aktuelni nivo presudno je sa kojeg se nivoa svesti i senzibilnosti vraća u donje regione zavičajnosti. Svaki pravi povratka u zavičaj je pesma. Svako stvaralačko srećno nalaženje u prošlosti je aktuelnost. Pitanje je, da li je čvor akutnih pitanja našao odzive u prusim odgovorima, da li je nostalgijom našla formativnu zrelost, da li se iskustveni svet prošlosti (kao torma) zaista nalazi u savremenom praksisu. Antropološki aspekt ovog kompleksa pitanja ostvarivanja čoveka i vraćanja u zavičaj u najužoj je vezi sa estetskom svesću u ostvarivanju umetničkih dela. Nostalgijno zavičajno vraćanje uvek je u iskušenju u pogledu forme koja poziva i koju treba odmereno sa nivoa date aktuelnosti prihvatiti. Zastajanje na davno prošlom sadržaju u nostalgijom vraćanju — znači stati na prevaziđenom; biti opčinjen tradicionalnim sadržajem, znači spasti na folklorički nivo. Savremeno i ono što se razvija uvek je starije od onoga što je bilo — koje istina obavezuje, i u stvaralačkom je interesu da se uvaži. Sa aktuelnih pozicija prihvatiti nostalgijno i tradicionalno znači stvaralački ih podići po liniji uvek prisutnog prisnog i neophodnog ukorenjavanja svakidašnjeg stvaralaštva. Stvaralački prihvatiti nostalgijno i tradicionalno znači u stvari preuzeti univerzalno svojstvo forme, osloboditi je egzistencijalnosti.

Pitanje korena dela sad postaje pitanje pune umetničke vrednosti dela, koliko je kompleksno i delikatno pitanje zavičajnosti iako iskona i završenosti dela. Univerzalnost zavičajnosti ne obezbeđuje unapred kvalitet delu. Za stvaralaštvo koje nastaje na zavičajnosti nema (i ima) pravila u polučivanju kvaliteta dela. Ali je presudno važno kakav je odnos prema formi (nostalgijom i tradicionalnom) — kao prema univerzalnoj formi ili konkretnom sadržaju koji opčinja. U prošlosti nalažena sadašnja slojevitost sveta i čoveka, može da obmane i umesto da se izvlači univerzalnost zaslepljeno se ostaje na prevaziđenoj konkretnosti.

U budućnost okrenuto delo po smeru nalaženja zavičajnosti (okrilja) — a bez dovoljno tradicionalnih pa i sentimentalno nostalgijnih spova koje delo ukorenjuju te ga čine sastavom česticom kontinuiteta i trajanja — dovodi u iskušenje čitav stvaralački napor, ne obezbeđujući u trenutku nastajanja prihvatanje, dovodeći u sumnju verifikovanje dela. Poznato je da bez prihvatanja verifikovanja nema ostvarivanja umetničkog dela.) Ukoliko otvorena zavičajnost kida

naglo sa tradicijom sveta — zapostavljaajući donje regione u slojevitosti čoveka, ne uvažavajući stvaralačkim postupkom već postojeću strukturu sveta, u stvari podseca ostvarivanje — preseca samim, tim ma kodiko bio izuzetan, stvaralački napor. Stvaralačka sreća je kada se nostalgijna i tradicionalna zavičajnost sreću sa integralnom zavičajnošću u jednom takvom trenutku koji nedvosmisleno delo znači.

Susret dva kraja zavičajnosti (tradicionalno-nostalgijne i univerzalne pravog čovekovog zavičaja) mora pre biti stvaralački zrelo pa gotovo smišljeno odabiranje, no što se sme osloniti na zahuktalo podavanje stvaralačkoj vatri. Odabiranje u stvaralačkom postupku je zrelost stvaralaštva. Zastajanje na spontanosti u trenutku u kome je neophodno ispoljiti najvišu moguću zrelost stvaralaštva pre je izraz nestaslosti za dati stvaralački trenutak no što je igra spontanosti. Savremeno delo se i ne može konstituisati bez dominantnog aktuelnog staljalista (koje podrazumeva širok registar obaveštenosti), u kojim mora biti obeleženo da bi moglo da nadreše trenutak nastajanja.

Što prisnije i dublje stvaralac otkriva u nostalgijom univerzalno u datom trenutku aktuelno a u konkretnom opšte buduće, to umetnik potpunije ostvaruje sebe, to uspešnije otkriva delo. Svaki stvaralac ima svoj prisi zavičaj, svoj mali izvor kao zamenu za sveukupnost čovečanstva, odakle erpe svoja dela. Svaki umetnik ima izvor iz kojeg ističe njegov napor, ima uporište o koje se oslanja, ima smer ka kome žudi. Izvor, uporište i smer čine jedinstvenost stvaralačkog postupka, još više koherentnost samog dela.

Traženje zavičaja u modernom svetu podrazumeva pre svega potrebu za zavičajem. Potreba ili žudnja za zavičajem uslovljava čitav postupak: iz žudnje za zavičajem izlazi stvaralački postupak — put do dela. Ovaj stvaralački postupak je specifičan više od ličnosti do ličnosti u savremenosti no što je različiti od dela do dela. Stvaralački postupak Džemsa Džojasa je primeran: nostalgijno vezan za Irsku, mitom za tradiciju — ostvaruje veoma modernu delo. O svome postupku je zapisao: „U koncepciji i u tehnici tražio sam da prikažem zemlju koja je prehumana i, po svoj prilici, posthumana. To je epopeja dveju rasa (irske i jevrejske), i u isto vreme krug čitavog ljudskog tela, tako kao priča ma kog dana... To je jedna vrsta enciklopedije. Moja je intencija da prenesem mit sub specie nostris.“ Stvaralačko traženje dobilo je prividno izgled vraćanja u prehumano u mitsko. Pesnik je u modernom svetu veliko de-

te; pesnik je zanesenjak, romantičar. Spontan i nostalgijan, a moderan. Garsija Lorka je pisao za sebe: „u dubini moje duše krije se ogromna želja da budem dela, ubogo i pritaženo dete... Ja sam veliki romantičar i time se najviše ponosim“. Iz prirodnog zavičaja, Rastušja, izlazi savremena poezija Dragutina Radjanovića. Dva vraćanja u zavičaj — jednak savremen rezultat: epska zavičajnost Mihaila Lalića i donsko pripovedanje Mihaila Solohova — revolucije teme stolec. Nostalgijna i univerzalna zavičajnost Miroslava Krleža. Od tradicionalne istorijske pripovedi do ljudske sudbine u postupku i delima Iva Andrića i Miloša Crnjanskog. Od sela do revolucije kod Oskara Daviča i Dobrice Cosića.

Umetničko stvaralaštvo se ne jednaput, ni slučajno naslanjalo na nostalgijnost i tradiciju kao što se i podizalo do univerzalnog zavičaja. Umetničko stvaralaštvo je u pravilu traženje zavičaja. Moderna umetnost je otkrila drevnu primitivnu umetnost — što je stvaralački podstaklo čitavo razdoblje umetnosti da se burno smenjuje i nanovo istražuje sve od kuzbima na ovamo. Moderno industrijsko oblikovanje našlo je ahetske oblike skoro u samom začetku civilizacije koje je, oslobodivši vremena i sadržaja nastajanja, stvaralački prihvatilo. Dva kraja zavičajnosti donose dve suprotnosti, dve mogućnosti — da drevno postaje moderno.

III

Stvaralačko traženje je traženje zavičaja. Umetnost ispoljava delom suprotnosti čovekovog stava prema sopstvenom zavičaju. Umetničko stvaralaštvo ide po konstanti razvoja sveta i ostvarivanja čoveka. Podrazumevajući nostalgijno u svakoj ličnosti, tradicionalno u svetu, savremeni umetnik traži u svome delu humanu poziciju čoveka — tretirajući inventivno i spontano savremenost čoveka i slojevitost u strukturi sveta, osvetlovljujući u eri atomske opasnosti i ere kibernetike, kompjutera i automatizacije spontanost i slobodu ličnosti.

Budući da je umetnost u biti univerzalna, nema zastarevanja umetničkih dela. Pogotovu ne zastareva umetnička forma. U procesu nastajanja umetničkog dela forma je nerazdvojivo vezana za istinu koju iznosi. Umetnička forma je univerzalna u trajanju.

„Pitanje o izvoru umetničkog dela biva pitanjem o biti umetnosti.“

10-7499 M11

1

I opet plima noćnog vida s mrklim vlatima, natire. Razvijaju se krošnje zvezdane, nevidljiva se zemlja otvara ponoru svake kretnje.

Sred voda svojih utopljenih očiju, vidiš čitavim svojim izmaštanim tijelom. Ti koji počivaš u basnoslovnom ugrizu, u mladosti trenutka spočitnutog ruševnim oštitima svetlosne tragedije, odasvud ti se riše u susret pusta djela tvoga pogleda.

Budim te u času najvećeg isijavanja iz soli munje i pokazuješ ti tvoj uništen vrhunac. Odoletji trenutku najviše jasnosti, kažeš, razoriti se na savršenim vjedama, usnuti u cjelcu!

2

Riječi jednog darovanog sutra! Nanesene noćnim strahom, mrklim olakšanjem obzorne vjeđe, dišete sada, bliske u svojoj krepkoj izgubljenosti. Poput sjemenki s krepošću daljine, zanijete urtogom gdje se zemlja sebi samoj rasvjetljuje!

I što dalje odbačene, to više daljine oslobađaju iz mlječa rasanjene nebesne rane: da bi se u njoj otisnulo tvoje celo otrovanog savršenstva i procvao žalac nezacjeljivog uboda.

3

S mjerom i sudbom dolazi tijelu, pa bilo ono i najprečoj svjetlosti izloženo, njegov dio tmine.

Po istom zakonu, u njemu se oni nepomirljivo odvajaju. Svjetlost, razbijajući se u mnoštvo jutarnjih stvari, obojavajući u njoj jedino sebe zamu. Tmينا pak, ne želeći ništa svoja: zametnuši sve uz što bi se moglo vezati, nagnuta tek beskrajno u svoj odasvud otvoren bezdan.

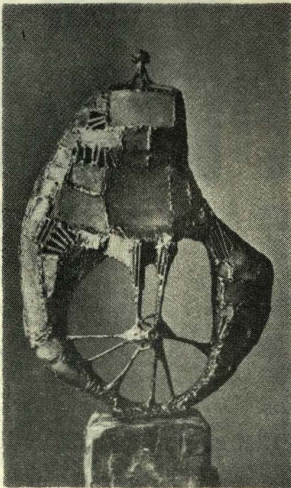
Dani i noći u tijelu! Smiraji i svanuća što rasplinje bice!

Jer, i dva suprotna vida zacijelo njime vladaju. Jedan očima prisjava. Drugi — koji razabire tminom — uništava sve kako bi tijelu oslobodio njegovu nebo bez zvižda i bez milosti, zagledano u crni biljesak visine.

Tek zvižda, da bi rasapom pomirila...

S E D A M FRAGMENTA

zvонimir mrkonjić

4

Ova nas studen razdire daljinama, kradomičnim zvjerima ispriječenim između otkucaja, gluhim izbama gdje se u svakoj kotrlja pseća glava mrtvoga vjetra.

I hrupije vodiči bujica, suprotnih kretanja i pobrkanih besjeda. Pod nama, go netaci kamenja razbijaju već temeljce da bi nas u izbježeno podne izveli u pljoštare rasplje svjetlosti.

Neizmerno daleko jedni od drugih, u oku drugih susnostaja, vidimo se u svakom kutku svemira gdje spuštamo celo dogorijevajući nekim zaustavljenim pitanjem.

5

Za jedan moral SVITANJA. Makar se i zamjerili svjetlosti, valja da znamo vratiti tmini njenim nemanima, njenim pustošnim igračkama — graditi je u jasnim piramidama jednog konačnog neba.

6

Nebo viđeno iznutra: kada bi zvižde pogledale, svaka u svoj nezatni odvojeni povod u vasionome tijelu koje, isteći svojim organima uvijek nov položaj, snuje bezbroj vidovitih lomova i rasprsnuća svoja kristala.

Kada bi zapalile čitavo vrijeme što ih razdvaja u blizinu plama skrovitijeg od svjetlosti... Al valja nam pregorjeti sjaj zvižda da bismo kroz njihova okna razabrali još mnogo dublji mrak.

Toliko časovitih žudnja, međutim, toliko svjetla i smiraja kovitlaju se za adekvatnim primjerom zvižda, ostvarujući se tek u kakvoj zadivljenoj kaški.

I samrtno se oko zatvara uokrug jednog unutarnjeg neba koje iskazuje grijeh svjetla čovjekovom smrću. Tako lutamo, svaki nad svojom mogućom zviždom nadvijen — ondje gdje nje još nema jer radije želi biti svagdje nego negdje — biti posuda u onom tijelu njom bi zabiti inače bila.

7

Uzdici to brdo tmine, klišuru noćnog savršenstva izopćenu iz vida, iz svoa tla, taj siljepi greben visine, rebro brodolomno.

Uznijeti ga. Opjevati uvir zemalja. Pronaci zrcalno ništa u ljubavnoj kađi. Prijeteći drhtaj očekuje, negdje, da se nepozdrivo djelo dovrši, da se vrađa obistini.

Preokreni rovač priljatih svojih suza, ugljeni vrhunke! Već ustaju crne pržine tvojih zvonjava, u poplavi okupljajućeg mljeka vraća se čast poplujanih pragova.

U tebi, noć je lomača jednog drugog vida gdje se razgrađuje pomirljivo rit svjetlova. Ne jutrimo li već u čistom mjestu tvojih bumčanja!

Objabiti to bedro bogomraka u ljubljenom rasprsnuću, jedini vulkanski spol iz kog brizgamo.

Uzdizati ga i uzlaziti odliču nebo šijom prebijene svjetlosti.